

pro damno personali debebit; damnum enim istud non fuit reparatum per matrimonium subsequens aut ingressum religionis.

Cum autem istiusmodi damnum aestimari nequeat, expedit ut stuprator cum puerla quam defloravit transigat, et satis ei offerat ac tribuat ut plene et rationabiliter sit contenta.

PROPOSITIO TERTIA.

Qui puerlam seduxit sub promissione matrimonii, ordinarie illam ducere, aut si ipsa velit, dotare tenetur.

Prob. Promissio matrimonii fuit ficta vel vera. Si prius, seductor tenetur, ratione fraudis, non vero ratione promissionis, quae fuit nulla, reponere puerlam in statu in quo esset, ex hypothesi quod stuprata non fuisset. Debet ergo eam ducere, in reparationem fraudis, vel eam convenienter dotare. Si promissio matrimonii fuit vera, solutio quæstionis pendet ex dicendis in Tractatu sequenti, ubi de promissione sub conditione turpi. Juxta eos qui dicunt talem promissionem esse nullam, seductor ad nihil teneretur; non quidem ratione fraudis, quae non exstitit, nec ratione promissionis, quae supponitur nulla. In aliorum autem sententia, puerlam ordinarie ducere tenetur, nec promissioni suæ satisfaret puerlam dotando, nisi dotem ipsa libere acceptaret; matrimonium enim promisit, illam ergo ducere debet. (Require in *Tr. de Contr.* quid sentiamus de supradicta quæstione). Nec intra primum bimestre religionem ingredi posset, quia promissionem non impleret. *Ita generatim theologi*, post *S. Thomam*. Vide *Sanchez*, de Matrimonio, l. 1, d. 10, n. 5: *Lessium*, l. 2, c. 10, n. 20; *card. de Lugo*, d. 12, n. 28; *S. Ligorium*, l. 3, n. 642; *P. Antoine*, edit. anni 1818, tom. 3, pag. 315; *Billuart*.

Quidam hanc doctrinam rejiciunt tanquam bonis moribus nocivam; nam, inquit, ea semel admissa, multo facilius seducentur puellæ sub spe matrimonii; sed, contrario sensu, respondent alii: Multo audacius seduc-

tores matrimonium promitterent, si persuasum haberent se nullo modo tali promissione obligari.

Diximus ordinarie illam ducere tenetur; quia varii sunt casus in quibus potest eam non ducere: sunt autem fere iidem in quibus sponsalia valide contracta dissolvi possunt absque consensu sponsæ: itaque

1º Illam ducere non tenetur si cum alio postea forniciata fuerit, nam *frangenti fidem nulla debetur fides*; item, si ipsa stupratorem deceperit, fingendo se esse virginem, dum esset corrupta, se esse nobilem vel divitem, dum esset pauper aut vilis conditionis, eam ducere non tenetur stuprator, nec ullum damnum in his casibus compensare obligatur: totum enim mulier hoc sibi imputare debet. Si vero ex errore proprio crediderit stuprator puerlam esse virginem, nobilem, divitem, quamvis talis non esset, poterit illam non ducere, quia tunc sponsalia dirimere licet. Tenebitur tamen, juxta *Sylvium* et *Billuart*, damnum compensare; nam puerla vere fuit injuste decepta.

2º Puerlam ducere non tenetur, si rationabiliter illa sinceritati promissionis credere non debuisse ob levitatem promittentis, ob conditionum disparitatem, ob impedimentum jam existens et ab illa cognitum, nam tunc seipsam decepit, et libere ac sponte consensisse judicatur. Si hunc conditionis excessum ignoraverit puerla, vere fuit decepta, et stuprator damna compensare tenetur; non tamen illam ducere, quia talem dignitatem illa sperare non potuit. At si conditionis excessum cognoverit puerla, et stuprator serio ac expresse matrimonium illi promiserit, illam revera vi promissionis ducere debet; nam de jure suo cedere potest, et re ipsa ei renuntiavit serio matrimonium promittendo. Sic, post multos alios, *Sylvius*, q. 62, art. 2, *Quæritur* 5º, con. 4. Si tamen graves rixas, familiæ dissidia, aut scandala rationabiliter timeret, illam ducere non teneretur, cum tunc sponsalia dissolvere posset; sed cuncta reparare deberet damna.

3º Eam ducere non tenetur, si dirimens ac indispensabile supervenerit impedimentum; sed tunc damna com-

pensare tenebitur, ut evidens est. Item, si existat impedimentum dispensabile, illius dispensationem propriis expensis obtinere debet: qui enim ad finem, et ad media etiam tenetur.

4º Disputant inter se theologi utrum stuprator puellam ducere teneatur, si voto simplici castitatis fuerit ligatus tempore quo matrimonium promisit. *Sylvius*, ibidem, *Quæritur 6º*, et multi cum illo negant; per promissionem enim Deo factam *jus illi acquisitum est*: unde secunda promissio de re aliena fuit, ae proinde nulla; alii vero non pauci affirmant, quia obligatio contractus onerosi præferri debet obligationi contractus gratuiti etiam antecedentis: atqui promissio Deo facta erat gratuita, promissio autem matrimonii onerosa, et omitti non potest quin *injuria pueræ* inferatur: ergo impleri debet. Sic qui centum nummos per votum Ecclesie promisisset, et deinde obligationem onerosam pro centum nummis contraxisset, hanc, neglecto voto, implere deberet: ergo *a pari*, etc. Nos autem in tali casu hoc consuleremus, videlicet, ut stuprator sufficientem dotem offerret pueræ, que si acciperet, votum ille servaret; si vero pueræ, rejecta dote, matrimonium exigeret, dispensationem voti petere deberet stuprator, et tunc promissionem impleret.

Quæritur 1º ad quid ratione prolis teneatur stuprator.

R. Vel pueræ sponte consensit, vel injuste in culpam fuit adducta. In priori casu, vir et mulier jure naturali tenentur in solidum prolem enutrire et educare usque dum sufficienter sibi providere possit. Leges positivæ nunc circa illud punctum nihil statuunt; igitur juri naturali standum est. Si autem vir pueræ dormiente, ebria, insaniente, vi oppressa abusus esset, aut fraude decepisset, omnes impensæ pro nutritione et educatione prolis ab ipso facienda essent. Renuente patre, ut sëpe accidit, ad omnia tenetur mater.

R. Si prolem in xenodochio exposuerint, ex communi sententia, totum damnum restituere xenodochio tenentur, nisi vere sint pauperes; quia xenodochia in favorem infantium, non vero parentum fundata sunt, quidquid

contra plures asserant. Ut autem quantitas restituenda recte determinetur, quaerendum est an proles vixerit, an autem et quando sit mortua: si vixerit, restituendi sunt omnes sumptus qui apud nutricem fieri debuerunt, et deinde in ipso xenodochio usque ad annum duodecimum, quo sufficienter laborare incipit infans ad ea lucranda quæ vitæ et vestitui absolute sunt necessaria. Omnes illi sumptus nunc æstimantur moraliter apud nos mille et ducentis fr. Si proles mortua fuerit, sumptus restituendi a die expositionis ad diem mortis erunt computandi. Si vero nullo modo deprehendi possit utrum proles mortua sit an vivat, restitutio erit facienda secundum communes mortis et vitæ probabilitates. Tempore quo prima hujus Tractatus editio prodiit anno 1818, vix pars vigesima hujusmodi infantium a die nativitatis ad duodecimum annum perveniebat: nunc vero longe minor est numerus decedentium, ex quo majori diligentia conservationi vitæ dictorum infantium consultur. Multo plures in primis annis et maxime in primis mensibus moriuntur. Omnibus perpensis, videtur quod in tali dubio circa trecentos fr. restituere sufficiat. Quando infans expositus aliquo charactere distinctivo fuit insignitus, semper facile cognosci potest an vivat nec ne; omnes enim circumstantiae expositionis accurate describuntur.

R. Si debitor moribundus esset, omnes sumptus jam existentes ex integro, et, pro futuris, secundum vitæ et mortis probabilitates restituere deberet. Eo minores fiunt probabilitates mortis, quo magis ætate ac constitutione robustior est infans. Hæc ex æquo et bono æstimanda sunt.

Quæritur 2º ad quid teneatur stuprator respectu parentum pueræ, propter damnum temporale quod experiuntur, quia scilicet dotem illius augere tenentur ut convenienter nubere possit.

R. Si pueram vi, metu, fraude aut matrimonii promissione in crimen induxerit, evidenter, ob rationes superius expositas, totum illud damnum reparare tenetur. Si autem plene ac libere pueræ in crimen consenserit, multi theologi volunt stupratorem adhuc teneri prædictum re-

parare damnum; nam, inquit, jus parentum vere violatur, jus siquidem strictum habent ut filia sua digne atque decenter nubat. Ita P. *Antoine* et apud eum *Azor, Navarrus, Valentia* et alii multi, etiam *Habert* et *Collet*. Attamen æque saltem probabile videtur stupratorem ad hanc restitutionem erga parentes non teneri; ad illam enim non tenetur, si puella contra justitiam erga parentes non peccet, non nubendo, aut matrimonio inconvenienti consentiendo: atqui contra justitiam erga parentes non peccat; etenim parentes restitutionem a puella exigere non possunt quia nubere recusavit, vel matrimonium inconveniens, ipsis invitis, contraxit; igitur contra justitiam erga parentes suos non peccavit, sed tantum contra reverentiam ipsis debitam, proindeque stuprator nullam eis debet restitutionem. Sic *Billuart* cum pluribus aliis.

At, juxta omnes, cum veram injuriam parentibus auctotoribus puellæ intulerit, eam etiam consentientem corrumperendo, hanc injuriam meliori quo fieri potest modo reparare tenetur, nempe per humilem sui submissionem, per intimi doloris signa, per honoris pro opportunitate exhibitionem, per veniae petitionem, etc.

Si autem puella jam sub potestate parentum aut tutorum non esset, ad nihil omnino erga ipsos stuprator teneretur; tunc enim non censeretur ullo modo jus strictum eorum violasse.

ARTICULUS TERTIUS.

DE ADULTERIO.

Adulterium, id est, accessus ad alterius torum, est commercium carnale cum persona alteri conjugata. In omni adulterio semper aliqua personalis injuria erga conjugem innocentem reperitur; namque jus strictissimum habet ut fides conjugalis inviolabiliter sibi servetur. Quamdiu hæc injuria manet occulta, nulla est obligatio eam reparandi, quia in se irreparabilis est, et aliunde, cum sit ignota, nulla facienda est compensatio. Si vero innotescat, quantum fieri potest reparari debet, per honoris exhibitionem, per veniae petitionem, etc.; id omnes fatentur.

Quameumque autem pecuniariam satisfactionem pro dicta personali injuria leges civiles olim prohibebant, ne maritus lenocinium uxoris facere existimaretur; sed illæ leges, juxta multos et saniores theologos, pro foro tantum externo vim habebant, atque ideo maritus poterat, tuta conscientia, pecuniam sibi oblatam ad compensandam injuriam per adulterium sibi illatam, accipere et retinere.

A fortiori, cum leges istæ nunc minime existant, tallem licet accipere satisfactionem qua dolor ex injuria proveniens placari queat, et adulterio hanc satisfactionem, si possibilis sit, dare tenetur, secundum id quod diximus, ubi de damno naturali per homicidium aut mutilationem illato.

At sæpe damnum temporale ex adulterio sequitur, nempe quando ex illo nascitur proles quæ bonis mariti cum filiis legitimis alitur, educatur, dotatur, et insuper in haereditatem venit: nobis igitur statuendum est an et quomodo damnum istud reparandum sit.

PROPOSITIO.

Adulterer et adultera tenentur in solidum totum reparare damnum quod occasione prolis ex adulterio sequitur.

Prob. Illius damni fuerunt causa positiva, injusta et efficax, ut patet. Ergo.

Tenentur in solidum; uterque enim in totum damnum ita influxit, ut, uno deficiente, illatum non fuisset: ergo totum imputandum est utriusque.

Si tamen vi, metu vel fraude, vir in culpam mulierem adduxit, totum damnum reparare primario teneretur, et mulier tantum illius defectu: hoc sufficienter ex dictis probatum manet. Si autem vi irresistibili mulier fuisset oppressa, ad nihil etiam defectu corruptoris teneretur ratione criminis quod non exstitit, sed teneretur ratione *maternitatis* ad curandam prolem, non tamen ad compensandum xenodochium, si proles fuisset exposita. Si vero pre cibis et adhortationibus vir mulierem seduxit, totum

primario reparare tenetur, juxta *Sylvium*, tum quia principalis est causa damni, tum quia totum resarcendi onus sibi imposuisse censemur. Sed illa opinio nobis indubia non videtur: cum multis theologis probabilius judicamus adulterum ante adulteram non teneri, sed utrumque eodem gradu. Etenim quatenus exsequentes, eodem modo tenentur, ex aliunde probatis: vir quidem fuit consulens, sed consulens ante exsequenter non tenetur. Attamen, juxta plures, inter quos *Collet*, quia duplice titulo fuit causa damni, ut consulens et exsequens, ad ampliorem restitutionis partem tenetur. Illud vero, cum non sit certum, non semper urgeri debet.

Si proles in xenodochio exposita fuerit, restitutio erit facienda secundum id quod in praecedenti articulo diximus.

Si adulter probables habeat rationes dubitandi an vere sit pater prolis, aut si plures cum eadem muliere carnale habuerint commercium et dubitetur quinam ex eis sit pater, restitutio facienda est pro ratione dubii, juxta ea quae alibi diximus, agendo de reparatione damni in dubio.

Quæritur 1º quantum et quibus restituendum sit, ut damnum per adulteram prolem illatum sufficienter reparetur.

R. Vel damnum jam totaliter illatum est vel non; si jam sit illatum, totum resarcendum est. Omnes itaque sumptus quos fecit maritus in prole alenda, educanda, dotanda, etc., ex integro restituendi sunt. Si filius illegitimus cum legitimis jam hæreditavit, valor partis quam obtinuit referendus est filiis legitimis, vel aliis legitimis hæredibus qui eam perceperissent. Si autem damnum nondum totaliter sit illatum, quia proles spuria non adhuc hæreditavit, tunc adulter restituere debet, non totum damnum quod filii legitimi patrarentur, si spurius re ipsa partem hæreditatis acciperet, quia incertum est an patri putativo supervicturus sit, sed proportionate ad diversos gradus probabilitatis vitæ aut mortis ejus, habita ratione illius ætatis, complexionis ac sanitatis: hæc autem portio

ex variis circumstantiis istis, secundum judicium viri prudentis, erit determinanda. Si quidam efficitur aleatorius contractus, qui adulterum pro semper liberat. Hujusmodi proportionatam restitutionem necessario statim facere tenebitur adulter quantum poterit, si morti sit proximus: si vero mors non immineat, debet quidem firmum habere propositum totum resarcendi damnum, si proles illegitima de facto hæreditatem patris putativi aut aliorum propinquorum injuste obtineat; sed ad restitutionem pro hæreditate differre posset, præsertim si mors infantis probabilis appareret; cum enim damnum istud nondum sit illatum, stricta adhuc non existit obligatio illud reparandi. Res tamen eo modo disponere debet quo restitutio sufficiens nihilominus quibus oportuerit fiat, si ante prolem ipse moriatur.

Quæritur 2º utrum adulter et adultera restituere teneantur ea quæ ab ipsorum consanguineis dantur aut legantur spurio, quia filius legitimus reputatur, et quæ certo alioquin data aut legata non fuissent.

R. Hæc questio satis intricata est: quidam cum *Molina* affirmant eos ad restitutionem teneri; nam, inquit, donatio ex errore circa personam facta nulla est: donatio autem, de qua hic agitur, fit ex errore circa personam, ut patet; adulter vero et adultera vera sunt illius erroris causa: ergo.

*Alii vero, post card. de *Lugo*, d. 13, n. 381, negant adulterum et adulteram ad illam restitutionem obligari; de damno enim quod per accidens et præter eorum intentionem evenit non tenentur: atqui tales sunt supradictæ donationes; eas saltem ordinarie non præviderunt nec prævidere debuerunt adulteri: deceptio igitur per accidens evenit, ac proinde non imputanda est ipsis. Posterior hæc opinio probabilior videtur, et in praxi admittendam esse arbitramur, præsertim quando de re aliqua gravi non agitur.*

*Attamen proles illegitima, que se talem esse perfecte resciret, hujusmodi donationes ex errore sibi oblatas acceptare non posset, et acceptas restituere teneretur, quia revera in se sunt nullæ. Ita merito *Billuart*,*

Quæritur 3º quomodo mulier adultera restituere possit.

R. Si bona paraphernalia habeat, ex illis restituere debet, ea de manu ad manum vel per contractum donando. Si hujusmodi bona non habeat, tunc majori diligentia in rebus familiae administrandis, et strictiori parcimonia in eis quæ sibi ad vestitum aut recreations permittuntur, debet, quantum in se est, legitimos hæredes in eo dividiarum statu reponere in quo essent, si illegitimus in familiam non fuisse introductus. *Ita omnes theologi.*

Si hæc non sufficiant, conetur, prout spiritus prudentiae ei suggesterit, marito sub aliquo prætextu persuadere ut secundum dispositiones legum plus filii legitimis tribuat quam spurio, ipsumque spurium prudenter inclinet ad statum religiosum, si divinæ vocationis signa in eo appareant, aut ad vitam cælibem, ut saltem post mortem ejus bona quæ illegitime obtinuit, ad hæredes legitimos redeant. *Ita passim doctores*, et quidem recte.

Notandum autem quod si mulier his aut similibus modis sufficienter pro parte sua restituere non possit, adulterio debeat eam supplere et totum illius defectu solvere, si quidem in solidum tenentur.

Si tandem diversis præcedentibus modis damnum non sit sufficienter reparatum, mulier teneturne crimen suum manifestare, aut marito suo ut condonationem obtineat, aut filio illegitimo ut hæreditati renuntiet?

R. Ex communi sententia, in neutro casu mulier crimen suum, saltem ordinarie, manifestare tenetur: 1º non marito; ex probatis enim superius, p. 145, nulla ordinarie est obligatio damnum temporale per grave dispendium boni superioris ordinis reparandi: at in hoc casu mulier grave incurreret dispendium boni superioris ordinis, nempe famæ suæ, proles illegitima infamaretur, imo et aliquod opprobrium in ipsum maritum redundaret, pax et concordia forte pro semper turbarentur, unde maritus ipse invitus esse posset huic revelationi. Ergo 1º. 2º Non filio; forsitan enim filius matri non credit, nec, juxta multos, credere tenetur, quia *confidenti turpitudinem suam nulla debetur fides*: ex odio erga hunc et ex inordinata affectione erga alios filios agere præsu-

metur mulier. Aliunde, etiamsi filius illegitimus matri suæ crederet, verisimiliter hæreditati renuntiare nollet propter solum justitiae amorem, sicque revelatio inutilis foret respectu filiorum legitimorum qui nihilominus damnum parentur; et perniciosissima respectu illegitimi, qui deinde formaliter peccaret ac damnaretur. Ergo 2º. Unde Innocentius III: « Mulieri quæ, ignorante mannero, de adulterio problem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda. » Decretal. l. 5, tit. 38, cap. 9.

Diximus ordinarie; quosdam enim theologi excipiunt casus in quibus mulier crimen suum manifestare debet, videlicet, 1º si jam antea famam suam amiserit, et grave detrimentum sub illo respectu ex revelatione non timeat: si alia tamen gravia mala ipsi imminerent, adhuc a revelatione abstinere posset; 2º si spurius regno succedere debeat, et, propter mores perditos vel erroris amorem, religioni ac communi societatis bono futurus sit noxius, tunc mulier cum famæ suæ detimento et aliis gravissimis incommodis turpitudinem manifestare tenetur, modo prudenter sperare possit spurius per hanc manifestationem a regno avertendum esse; 3º si mulier rationabiliter præsumat, quod difficile tamen præsumi potest, spurius sibi creditur et hæreditati renuntiatum esse; infamia enim alicujus nocentis apud unum aut alterum minus malum reputatur quam grave innocentis damnum.

Quæritur 4º utrum filius teneatur credere matri suæ ipsum illegitimum esse asserenti.

R. Communiter docent theologi illum matri credere non teneri, nisi declarationem suam evidentibus probet rationibus, v. g., ex mariti absentia, vel ex ejus impotencia; nemo etenim in sui præjudicium credere tenetur unius etiam non suspecti testimonio, præsertim turpitudinem suam allegantis: est praxis juris. Ergo. Alii tamen dicunt spurius matri suæ credere teneri, si probæ sit fidei, conscientiæ rectæ, rem cum juramento affirmet, maxime quando in articulo mortis est constituta. Hæc

sententia non est improbabilis. Si autem filius, tam ex matris sua ejusdemque mariti confessio quam ex commercio diu in absentiam mariti publice ac certissime continuato, clare se spurium esse intelligat, certum nobis videtur illum, tuta conscientia, hæreditatem etiam per judices sibi adscriptam retinere non posse; semper enim judices supponunt illum esse legitimum. Ergo. Ita card. de Lugo, d. 13, n. 62 et plures alii apud ipsum. Vide S. Ligor., l. 3., n. 634.

QUESTIO TERTIA.

De bonis famae et honoris.

Fama, a fando sic dicta, est bona existimatio quæ de vita, moribus et aliis qualitatibus alicujus personæ habetur, v. g., de virtute, de ingenio, de eloquentia, de scientia, de opibus, de auctoritate, de potentia et de aliis similibus, quæ hominem efficiunt laudibus dignum. Honor est testimonium exterius bonæ illius existimationis; testimonium autem istud ipsimet personæ per se vel per aliud præsenti exhiberi debet: sic honoratur rex non solum quando est præsens in persona, sed etiam in suo legato, in sua statua, etc. Triplici modo honor alicui personæ exhiberi potest, scilicet, per verba, illum, v. g., vocando magistrum, dominum, sanctissimum, sapientissimum; per actiones, coram illo se inclinando, genuflectendo, obviam illi eundo, primum locum cedendo; per res exteriore, ut statuam illi erigendo, munera offerendo, dignitates conferendo, etc. Discrimen igitur famam inter et honorem in eo potissimum consistit, quod fama sit præcipue opinio interna de perfectionibus alicujus, et honor testimonium externum de illius excellentia: fama fertur de absente, honor præsenti exhibetur; fama est simpliciter de perfectionibus et honor de excellentia, id est, de aliqua superioritate in perfectionibus.

Expenditur in Tractatu de Decalogo an, quale et quando infamatio sit peccatum. Nunc querendum nobis incumbit utrum qui injuste alterum infamavit, ex justitia damnum

istud reparare teneatur, quomodo illud reparare possit, et quæ causæ ab illa obligatione excusat: itaque sit

PROPOSITIO PRIMA.

Qui injuste alterum infamavit, tenetur ex justitia damnum istud reparare.

Prob. Ex infamacione sequitur 1º directe amissio famæ vel honoris; 2º indirecte aliquando quorumdam amissio bonorum temporalium: atqui gravis existit obligatio hoc utriusque generis damnum reparandi.

1º Amissio famæ vel honoris est reparanda; probavimus enim restitutionem boni temporalis necessariam esse ad salutem: atqui fama et honor multo pretiosiora sunt quam bona fortunæ: ergo a fortiori, etc. *Est sententia communissima et certa.*

2º Adest obligatio reparandi damnum temporale quod ex diffamatione injusta sequitur; revera enim illud damnum injusto detractori imputandum est. Ergo. *Sic communiter theologi.*

Hinc qui per injustam detractionem fuit causa cur aliquis ab officio vel beneficio adepto aut adipiscendo repelleretur, cur puella conveniens non iniret matrimonium, cur famulus aut ancilla suas operas locare non posset, cur medicus, advocatus, non adhibeantur, mercator non vendat, artifex ad laborem non queratur, pauper eleemosynam non obtineat, hæc omnia et alia similia reparare tenetur.

Diximus qui injuste alterum infamavit; si quis enim ex rationabili causa famam alterius abstulisset, nec illam, nec damna inde secuta reparare teneretur: ubi nulla est juris violatio, nulla est reparatio facienda.

Omnis autem qui efficaciter famam alterius absque legitima causa læsit, ad strictam tenetur restitutionem, juxta id quod diximus: porro non solum ii qui detrahunt, sed et ii qui in detractionem injustam positive influunt, famam alterius efficaciter lædere censemur. Inde qui jubendo, consulendo, exhortando, inquirendo,